

УДК 330.341.46:332.122:338.
43(477.82)

© 2022

ОСОБЛИВОСТІ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЙНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ НА СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЯХ ЗАХІДНОГО ПОЛІССЯ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ІДЕНТИФІКАЦІЯ ПРОБЛЕМ

А.О. Соколова¹, Т.М. Ратошнюк²

кандидати економічних наук

*¹Волинська державна сільськогосподарська дослідна станція
Інституту картоплярства НААН*

с/мт Рокині Луцького р-ну Волинської обл., 45626, Україна

²Інститут сільського господарства Полісся НААН

Київське шосе, 131, м. Житомир, 10007, Україна

e-mail: ¹alla.sklyva06@gmail.com, ²viktor.ratoshnyuk@ukr.net

ORCID: ¹0000-0003-0194-6706, ²0000-0002-1097-0874

Надійшла 16.09.2022

Мета. Виявити та систематизувати регіональні особливості децентралізаційних перетворень на сільських територіях Західного Полісся України для обґрунтування та розробки стратегічних орієнтирів сталого розвитку досліджуваних територій на перспективу. **Методи.** Застосовано загальні наукові методи: діалектичний, системний та синергетичний, а також спеціальні: абстрактно-логічний (індукції та дедукції, аналогії та зіставлення), теоретичного узагальнення та аналізу й синтезу, економіко-статистичний (статистичне спостереження, порівняння, групування, табличний), матричного аналізу (SWOT-аналіз). **Результати.** Досліджено регіональні просторові та територіальні особливості децентралізаційних перетворень на сільських територіях Волинської, Житомирської, Рівненської та Чернігівської областей. Оцінено результати використання бюджетних доходів і капітальних видатків створених об'єднаних територіальних громад (ОТГ); стан та проблеми розвитку муніципального співробітництва, забезпеченість об'єктами надання адміністративних послуг. Проведено SWOT-аналіз сильних і слабких сторін процесу децентралізації на сільських територіях Західного Полісся, який дав змогу оцінити її реальний стан, ідентифікувати проблеми, виокремити здобутки, обґрунтувати перспективи та стратегічні орієнтири подальшого розвитку. **Висновки.** Сучасні процеси децентралізації та формування ОТГ у Західному Поліссі сприяють підвищенню ефективності використання наявних і потенційних можливостей сільського розвитку, посиленню конкурентних

переваг сільських територій. Обґрунтовано пріоритети сталого розвитку сільських територій в ОТГ, які враховують: сформований вектор розвитку держави та орієнтуються на створення самоврядних, конкурентоспроможних і фінансово стійких сільських громад завдяки створенню кластерних об'єднань; підвищення зацікавленості органів місцевого самоврядування у збільшенні надходжень до місцевих бюджетів й пошуку резервів їх наповнення; поліпшення ефективності адміністрування податків і зборів, забезпечення інвестиційної привабливості громад та ін. Результати дослідження сприятимуть розв'язанню теоретичних і практичних проблем забезпечення ефективної та соціально-орієнтованої діяльності ОТГ як основи сталого розвитку сільських територій в Україні.

Ключові слова: соціально-економічний розвиток, органи місцевого самоврядування, об'єднані територіальні громади.

DOI: <https://doi.org/10.31073/agrovisnyk202211-10>

Прагнення України до інтеграції в європейське та світове співтовариство потребує ефективного місцевого самоврядування, побудованого на засадах децентралізації влади та системи управління загалом. Сільські території — це найважливіший з елементів стратегічного потенціалу держави, тому якість життя сільського населення є одним із індикаторів результативності здійснюваних децентралізаційних перетворень. Напрями і форми сучасної трансформації різних за розмірами сільських поселень та їхні основні соціально-демографічні й організаційно-економічні характеристики формують передумови та можливості подальшого розвитку децентралізаційних перетворень. Реформа місцевого самоврядування, яка розпочалася в 2014 р., свідчить не лише про збільшення кількості створених об'єднаних територіальних громад (ОТГ), а й про позитивні результати цих перетворень: розвиток і збільшення кількості об'єктів соціальної інфраструктури; зростання доходів та капітальних видатків місцевих бюджетів; втілення програми «Сільська медицина»; створення мережі Центрів надання адміністративних послуг і відродження українського села загалом. Проте розуміння змісту сучасної політики щодо сталого розвитку сільських територій в ОТГ неможливе без аналізу ситуації, що наразі сформувався в окремих регіонах України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню соціально-економічних

проблем розвитку сільських територій присвячено роботи багатьох науковців [1–8]. Незважаючи на ґрунтовні наукові напрацювання вітчизняних учених економістів-аграрників, слід зазначити, що окремі аспекти цієї проблеми, пов'язані з регіональними особливостями децентралізаційних перетворень на сільських територіях Західного Полісся України, залишаються недостатньо вивченими й наразі гостро актуальними. Складність і невирішеність питань забезпечення сталого соціо-еколого-економічного розвитку сільських територій в ОТГ Західного Полісся в умовах децентралізації зумовили напрям дослідження, підтверджують його доцільність, визначають мету та завдання.

Мета досліджень — виявити та систематизувати регіональні особливості децентралізаційних перетворень на сільських територіях Західного Полісся України. Об'єкт досліджень — процес ідентифікації й систематизації регіональних особливостей та соціо-еколого-економічних проблем сталого розвитку сільських територій в ОТГ Волинської, Житомирської, Рівненської та Чернігівської областей.

Методи досліджень. У ході досліджень використано низку методів, що дало змогу одержати науково обґрунтовані результати. Зокрема використано такі загальні наукові методи: діалектичний, системний та синергетичний, а також спеціальні: історико-логічний — для виявлення зовнішніх

і внутрішніх чинників, які впливають на процеси децентралізації в Україні та регіоні Полісся; абстрактно-логічний, зокрема методи індукції та дедукції, аналогії та зіставлення — для узагальнення регіональних особливостей та соціо-еколого-економічних проблем розвитку сільських територій; аналізу й синтезу — для вивчення, узагальнення й систематизації позитивних і негативних наслідків та ідентифікації проблем втілення децентралізаційних заходів на сільських територіях досліджуваного регіону; написання висновків; економіко-статистичний метод (статистичне спостереження, порівняння, табличний) — при опрацюванні масиву статистичних даних і наочної візуалізації даних та ілюстрації досліджуваних явищ; матричного аналізу (SWOT-аналіз) — для оцінки зовнішнього середовища, сильних і слабких сторін, можливостей та загроз децентралізаційних перетворень у регіоні.

Результати досліджень. Як відомо, 17 липня 2020 р. Верховною Радою України було ухвалено Постанову № 807–ІХ «Про утворення та ліквідацію районів» [9]. У результаті втілення цієї постанови усі 490 адміністративних районів України ліквідовано, натомість утворено 136 нових (з них 17 — знаходяться на тимчасово окупованих територіях). Відповідно до 24-х розпоряджень Кабінету Міністрів України від 12 червня 2020 р. щодо визначення адміністративних центрів і затвердження територій громад на базі 443 міст, 1960 селищ і 26261 сіл сформовано 1470 адміністративно-територіальних одиниць базового рівня (громад). З них: 410 — міських, 433 — селищних, 627 — сільських громад. У ході реалізації національного проєкту «Децентралізація» Міністерство розвитку громад та територій України проводить моніторинг реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади [10].

Децентралізація — це складний процес, який впливає на соціальну, економічну та екологічну сфери розвитку ОТГ, оскільки наближає процеси управління та ухвалення рішень до громадськості й у такий спосіб дає змогу реалізовувати стратегії, програми, проєкти регіонального розвитку та надавати послуги, які б краще відповідали потребам певного регіону [11]. Результати

здійснення адміністративної реформи на території Західного Полісся (Волинська, Житомирська, Рівненська та Чернігівська області, які займають 17,7% загальної території країни) свідчать, що регіон займає провідне місце в Україні за темпами децентралізаційних перетворень: станом на 1.01.2021 р. створено 17 районів, на яких розміщено 241 сільську, селищну та міську ОТГ (16,7% від усіх створених в Україні).

У найменшій за чисельністю наявного населення Волинській обл. створено лише 4 райони і сформовано 54 ОТГ; у найбільшій — Житомирській — також 4 райони та 66 ОТГ (табл. 1). За щільністю населення найбільш густонаселений — Рівненський р-н Рівненської обл. (87,6 осіб/км²), найменш населений — Новгород-Сіверський р-н Чернігівської обл. (14 осіб/км²). Площа ОТГ Західного Полісся становить 101,9 тис. км², на їхній території проживає 4383,9 тис. громадян України (11,5% від загальної кількості населення України).

Підсумовуючи результати об'єднання територіальних громад на сільських територіях Західного Полісся за період 2015–2021 рр., варто зазначити, що значна їхня частина скористалася наданою інституційною спроможністю до ефективного самоврядування, незважаючи на різні перешкоди та відсутність досвіду роботи в умовах децентралізації. Про це свідчать результати щорічного моніторингу реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади (табл. 2).

Доходи місцевих бюджетів ОТГ Західного Полісся з розрахунку на 1 мешканця у 2021 р. становили 6163,3 грн, що на 996,7 грн (19,3%) більше, ніж у 2020 р. Проте цей показник на 1845,6 грн нижчий, ніж у середньому по Україні. Позитивним є те, що за досліджуваний період видатки місцевих бюджетів ОТГ на 1 мешканця зросли на 9,7% (925,1 грн). Частка власних доходів ОТГ Західного Полісся у загальному обсязі надходжень у 2021 р. у Волинській обл. становила 54,4%, Житомирській — 63,8, Рівненській — 53,3, Чернігівській — 69,3%. У середньому по Україні цей показник становить 70,7%, що свідчить про потребу наділення ОТГ регіону більшими ресурсами та мобілізацію їхніх внутрішніх резервів. У структурі надходжень доходів загального

фонду місцевих бюджетів ОТГ Західного Полісся найбільшу питому вагу займає податок на доходи фізичних осіб — 59,4%; плата за землю та нерухоме майно — 15,6; єдиний податок — 16,2; акцизний збір — 6,8; інші — 2,0% [10]. Поліпшити ресурсне забезпечення життєдіяльності сільських громад стане можливим завдяки закріпленню за місцевими бюджетами стабільних джерел доходів і розширенню їхньої дохідної бази на законодавчих засадах.

Частка видатків на утримання органів місцевого самоврядування (організаційне,

інформаційно-аналітичне та матеріально-технічне забезпечення діяльності сільських рад) у громадах регіону в 2021 р. становила: у Волинській обл. — 9,7%, Житомирській — 11,0, Рівненській — 9,7, Чернігівській — 11,3%. У середньому по Україні цей показник становить 10,1%. Аналіз капітальних видатків на 1 мешканця (співвідношення проведених капітальних видатків без урахування власних надходжень і кількості мешканців ОТГ Західного Полісся) свідчить про негативну тенденцію щодо їхнього зниження упродовж досліджуваного

1. Результати децентралізаційних перетворень за районами областей Полісся (станом на 1.01.2021 р.)

Район	Кількість громад, од.	Площа, км ²	Чисельність населення, осіб	Щільність населення, осіб/км ²
<i>Волинська обл.</i>				
Володимир-Волинський	11	2556,5	172947	67,6
Камінь-Каширський	5	4679,7	131592	28,1
Ковельський	23	7658,7	269595	35,2
Луцький	15	5249,1	457287	87,1
Разом	54	20144,0	1031421	51,2
<i>Житомирська обл.</i>				
Бердичівський	10	3014,0	161462	53,6
Житомирський	31	10508,2	618111	58,8
Коростенський	13	10892,2	258935	23,8
Новоград-Волинський	12	5237,3	169704	32,4
Разом	66	29832	1208212	40,5
<i>Рівненська обл.</i>				
Вараський	8	3323,5	138751	41,7
Дубенський	19	3294,2	169079	51,3
Рівненський	26	7216,6	632426	87,6
Сарненський	11	6212,7	212705	34,2
Разом	64	20047	1152961	57,5
<i>Чернігівська обл.</i>				
Корюківський	5	4600,9	89920	19,5
Ніжинський	17	7219,0	224788	31,1
Новгород-Сіверський	4	4630,4	64997	14,0
Прилуцький	11	5210,8	155401	29,8
Чернігівський	20	10203,9	456188	44,7
Разом	57	31865	991294	31,1
Усього по Західному Поліссю	241	101888	4383888	43,0
Західне Полісся, % до всього	16,7	17,7	11,5	X

Джерело: розраховано авторами за матеріалами [12].

2. Динаміка окремих показників фінансової спроможності ОТГ Західного Полісся на 1 мешканця (січень – листопад 2020–2021 рр.), грн

Країна/область	Доходи місцевого бюджету		Видатки місцевого бюджету		Капітальні видатки	
	2020 р.	2021 р.	2020 р.	2021 р.	2020 р.	2021 р.
Україна, всього	6622,5	8008,9	10107,0	11139,5	1839,6	1820,2
Західне Полісся, зокрема області:	5166,6	6163,3	9514,0	10439,1	1306,8	1179,8
Волинська	4612,0	5581,8	9623,2	10397,1	1503,6	1268,4
Житомирська	5506,3	6525,3	9714,6	10571,0	1522,2	1384,2
Рівненська	4552,0	5551,2	9065,8	10252,5	1020,1	1086,8
Чернігівська	5996,2	6994,7	9652,5	10535,6	1181,5	979,8
Західне Полісся (+, –) до України	-1455,9	-1845,6	-593,0	-700,4	-532,8	-640,4

Джерело: розраховано авторами за матеріалами [10].

періоду: у 2020 р. цей показник — 1306,8 грн, у 2021 р. — 1179,8 грн, що на 640,4 грн нижче, ніж у середньому по Україні [10]. Це зумовлює потребу розробки та реалізації стратегічних рішень щодо ефективного використання наявного потенціалу та диверсифікації джерел поповнення дохідної частини бюджетів ОТГ, розміщених на сільських територіях Західного Полісся України.

На думку М.Й. Маліка та Л.В. Забуранної, безальтернативною умовою впровадження моделі розвитку сільських територій з інтеграційною багатоукладністю в умовах децентралізації мають стати агропродуктові і територіальні самоврядні кластерні об'єднання [3]. Географічне положення, природно-кліматичні умови, наявність людського капіталу, спеціалізація суб'єктів аграрного бізнесу та сільських домогосподарств сприяють формуванню агропромислових, органічних, лісогосподарських та агротуристичних кластерів на сільських територіях Західного Полісся. Адже саме кластерна модель найкраще розкриває потенційні можливості реформи децентралізації, спрямованої на підвищення управлінської та господарської самостійності регіонів.

Проаналізувавши сучасний стан, здобутки та проблеми децентралізаційних перетворень на сільських територіях Західного Полісся, можна узагальнити, що реформа має як позитивні, так і негативні наслідки. Позитивним є те, що здійснюється

секторальна реформа, тобто у децентралізації задіяні різні сфери життя селян — шкільна та дошкільна освіта, медицина, житлово-комунальне господарство та ін.; посилюються можливості ОТГ для надання високоякісних послуг громадянам, зокрема створюються Центри надання адміністративних послуг (ЦНАП); поліпшується матеріально-технічна база шкіл і дитсадків, відбувається ремонт приміщень, триває освітня реформа; створюються центри первинної медичної допомоги та ін.; розвивається так зване «муніципальне співробітництво між ОТГ» [13]. Станом на 1.01.2022 р. у 158 ОТГ Західного Полісся створено ЦНАПи, за областями показник охоплення ними становить: Волинська — 78%; Житомирська — 65; Рівненська — 61; Чернігівська — 60; у середньому — 65,6%. Водночас 52 ОТГ Західного Полісся підписали та реалізують 23 проекти співробітництва, переважно (86%) у сфері освіти, охорони здоров'я та соціального забезпечення [10]. Крім того, відбувається значний комунікаційний розвиток, йде просування ОТГ в інформаційному просторі: кожна із громад намагається знайти свою «родзинку»; проводяться фестивалі, ярмарки, виставки; створюються нові та ремонтуються й оновлюються діючі історичні музеї та експозиції; розробляються власні логотипи та ін.

Для поліпшення соціально-економічного розвитку сільської місцевості Західного

Полісся в умовах децентралізації доцільним вбачається проведення SWOT-аналізу, результати якого дадуть змогу створити початкову інформаційну базу для її подальшої обробки, адекватно оцінити рівень децентралізаційних перетворень на селі, виявити переваги та визначити напрями подальшого прикладання зусиль щодо забезпечення сталого соціально-економічного розвитку сільських територій та зростання добробуту й якості життя сільських жителів (табл. 3).

Проведений аналіз чинників внутрішнього й зовнішнього середовищ процесу децентралізації та ранжування їх за рівнем впливу на соціально-економічний розвиток сільських територій Західного Полісся дав змогу сформуванню конкретного переліку його слабких і сильних сторін, а також загроз і можливостей. Саме комплексний аналіз сильних і слабких сторін процесу децентралізації в регіоні допомагає оцінити її реальний стан, виокремити здобутки та

3. SWOT-аналіз процесу децентралізації на сільських територіях Західного Полісся

Сильні сторони	Слабкі сторони
<ul style="list-style-type: none"> самостійність ОТГ у формуванні доходів і видатків бюджету, зважаючи на наявні фінансові та природні ресурси; активізація інвестиційних процесів на сільських територіях; інвентаризація земель і передача сільськогосподарських угідь, які були за межами ОТГ, у комунальну власність (90% усіх громад відповідно плану-графіку); позитивна динаміка грошових надходжень до бюджету в усіх ОТГ, урізноманітнюються їхні джерела; можливість кожного сільського жителя взяти участь в обговоренні поточних проблем, що сприяє формуванню громадської свідомості; можливість сільських жителів отримувати якісні адміністративні, соціальні, комунально-побутові послуги 	<ul style="list-style-type: none"> глибока демографічна криза, як наслідок — скорочення кількості сільського населення працездатного віку; низька громадська активність селян в окремих ОТГ; відсутність належного транспортного сполучення між селами, які входять до ОТГ, і часто значна від-даль між ними; високий рівень безробіття та незбалансованість аграрного ринку праці; низький рівень матеріальної мотивації праці реальних доходів домогосподарств, високий рівень плинності кадрів на селі; відсутність чіткого плану заходів із реалізації розроблених стратегій; недосконалість просторового планування розвитку окремих ОТГ; нестача висококваліфікованих кадрів, які б займалися фінансовим плануванням, проєктним менеджментом
Можливості	Загрози
<ul style="list-style-type: none"> розвиток муніципального співробітництва між ОТГ у різних сферах — від ЖКГ до соціального забезпечення; залучення населення до підприємницької діяльності, зокрема агробізнесу та виробництва сільськогосподарської продукції нетрадиційних видів; створення різних галузево-територіальних кластерів (органічних, молокопереробних, плодово-ягідних, лісогосподарських та ін.); розвиток сільського зеленого туризму (агротуризму) в окремих ОТГ; тісна співпраця створених ОТГ із реалізації Програми «U-LEAD з Європою» у напрямі надання інформаційно-консультаційних послуг, проведення навчання і спеціалізованих тренінгів; зростання комунікаційних можливостей та просування ОТГ у інформаційному просторі; сприяння розвитку локальних ініціатив і регіональної економіки 	<ul style="list-style-type: none"> погіршення інвестиційного клімату та привабливості ОТГ унаслідок воєнних дій; недостатнє виділення коштів підприємствами корпоративного сектору на утримання соціальної сфери села; залишається недовіра сільських жителів до позитивних результатів децентралізаційних перетворень, так званий «іmunітет до децентралізації»; перешкоджання з боку органів місцевої влади до вільного доступу до потрібних фінансово-кредитних, інформаційних і земельних ресурсів; низька нормативно-грошова оцінка зумовлює низьку орендну плату за землю, яка формує дохідну частину бюджетів ОТГ; зростання ризиків прийняття неправильних рішень щодо діяльності громад через неналежну кваліфікацію посадовців; недостатнє збалансування загальнодержавних інтересів з інтересами ОТГ
<p>Джерело: розроблено авторами.</p>	

обґрунтувати перспективи завдяки підвищенню зацікавленості органів місцевого самоврядування у збільшенні надходжень

до місцевих бюджетів і пошуку резервів їх наповнення, поліпшенню ефективності адміністрування податків і зборів та ін.

Висновки

За результатами здійсненої оцінки результатів децентралізаційних перетворень на сільських територіях Західного Полісся визначено, що стратегічними орієнтирами сталого розвитку сільських територій Західного Полісся є децентралізація управлінських функцій держави на користь місцевого самоврядування, забезпечення реального самоуправління на рівні територіальних громад і фінансового забезпечення, адже саме в умовах децентралізації розширюються можливості сільського розвитку. Доцільним вбачається спрямування фінансових потоків на розбудову соціально-побутової інфраструктури сільських територіальних громад і відновлення мережі об'єктів комунального обслуговування в сільській місцевості. Для поповнення дохідної частини бюджетів ОТГ, розміщених на сільських територіях Західного Полісся України, доцільним вбачається здійснення диверсифікації джерел фінансових ресурсів та їх централізації

способом розподілу податку на доходи фізичних осіб і рентної плати за користування надрами (земельними ресурсами, водними об'єктами, лісами) на користь місцевих бюджетів.

Основними чинниками росту доходів загального фонду територіальних громад досліджуваного регіону є: ріст заробітної плати та інших оподаткованих доходів фізичних осіб і підприємців; легалізація найманої праці; укладання нових договорів оренди на земельні ділянки; оновлення та індексація нормативної грошової оцінки земель; збільшення бази оподаткування завдяки росту прожиткового мінімуму та мінімальної заробітної плати; ріст цін на підакцизні товари та ін.; налагодження ефективної міжнародної співпраці; залучення фінансових ресурсів через міжнародні програми технічної допомоги, вітчизняні й зарубіжні фонди розвитку для розв'язання завдань з модернізації соціальної, комунальної та інженерної інфраструктур.

Sokolova A.¹, Ratoshniuk T.²

¹Volyn State Agricultural Experimental Station of the Institute of Potato of the NAAS, vil. Rokyni, Lutsk district, Volyn oblast, 45626, Ukraine, ²Institute of Agriculture of Polissia of NAAS, 131 Kyivske shose, Zhytomyr, 10007, Ukraine; e-mail: ¹alla.skilva06@gmail.com, ²viktor.ratoshnyuk@ukr.net; ORCID: ¹0000-0003-0194-6706, ²0000-0002-1097-0874

Features of decentralization transformations in rural areas of Western Polissia: current state and identification of problems

Goal. To identify and systematize regional features of decentralization transformations in the rural areas of the Western Polissia of Ukraine for substantiating and developing strategic guidelines for the sustainable development of the studied territories for the future. **Methods.** General scientific methods are applied: dialectical, systemic, and synergistic, as well as special: abstract-logical (induction and deduction, analogy and comparison), theoretical generalization and analysis and synthesis, economic-statistical (statistical observation,

comparison, grouping, tabular), matrix analysis (SWOT analysis). **Results.** Regional spatial and territorial features of decentralization transformations in the rural areas of the Volyn, Zhytomyr, Rivne, and Chernihiv regions were studied. The results of the use of budget revenues and capital expenditures of the created united territorial communities (UTC) were evaluated; the state and problems of the development of municipal cooperation, and provision of facilities for administrative services. A SWOT analysis of the strengths and weaknesses of the decentralization process in the rural areas of Western Polissia was carried out, which made it possible to assess its real state, identify problems, highlight achievements, and justify prospects and strategic guidelines for further development. **Conclusions.** Modern processes of decentralization and the formation of UTC in Western Polissia contribute to increasing the efficiency of using existing and potential opportunities for rural development, strengthening the competitive advantages of rural areas. The priorities of the sustainable development of rural areas in UTC are substantiated, which take

into account the established vector of state development and are oriented towards the creation of self-governing, competitive, and financially sustainable rural communities thanks to the creation of cluster associations; increasing the interest of local self-government bodies in increasing revenues to local budgets and finding reserves to fill them; improving the efficiency of the administration of taxes and fees, ensuring the investment attractiveness of

communities, etc. The results of the research will contribute to the solution of theoretical and practical problems of ensuring effective and socially oriented activities of the UTC as a basis for the sustainable development of rural areas in Ukraine.

Key words: *socio-economic development, local self-government bodies, united territorial communities.*

DOI: <https://doi.org/10.31073/agrovisnyk202211-10>

Бібліографія

1. *Інклюзивний сільський розвиток в Україні*: монографія; за ред. О.М. Бородіної; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогноз. НАН України». Київ, 2020. 257 с.

2. *Патица Н.І., Булавка О.Г.* Стратегічні орієнтири та пріоритетні напрями сталого розвитку сільських громад і територій в Україні в умовах децентралізації влади. *Економіка АПК*. 2021. № 8. С. 91–102. doi: 10.32317/2221-1055.202108091

3. *Малік М.Й., Забуранна Л.В.* Розвиток сільських територій в умовах децентралізації влади. *Економіка АПК*. 2017. № 7. С. 5–14.

4. *Саблук П.Т., Кропивко М.М.* Особливості стратегічного планування розвитку сільської територіальної громади. *Економіка АПК*. 2018. № 3. С. 5–13.

5. *Людський розвиток в Україні: пріоритети розвитку сільських поселень у контексті децентралізації управління*; за ред. Е.М. Лібанової; відп. за вип. О.В. Макарова, Т.А. Заяць; Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України. Київ: Академперіодика, 2020. 354 с.

6. *Гадзало Я.М., Жук В.М., Могилова М.М.* та ін. Наукові основи і стратегічні пріоритети сталого розвитку сільських територій України; за ред. Я.М. Гадзала. Київ: ННЦ ІАЕ, 2019. 40 с.

7. *Тимошенко М.М.* Стратегія сталого розвитку сільських територій України та економічний

механізм її реалізації: монографія. Житомир: Видавець О.О. Євенок, 2018, 332 с.

8. *Шпильова Ю.Б.* Сталый розвиток сільських територій України в умовах децентралізації влади: монографія. Київ: ПрофКнига, 2019. 308 с.

9. *Постанова* Верховної Ради України № 807 ІХ від 17.07.2020 р. «Про утворення та ліквідацію районів». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/807-20#Text>

10. *Моніторинг* реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади станом на 10 січня 2022 р. URL: <https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/800/10.01.2022.pdf>

11. *Хомюк Н.Л.* Децентралізація як чинник диверсифікації розвитку сільських територій. *Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. Луцьк: Вежа-Друк. 2019. № 1 (17). С. 85–91. doi: 10.29038/2411-4014-2019-01-85-91

12. *Офіційний державний сайт України* «Децентралізація». URL: https://decentralization.gov.ua/newrayons?area_id=&sort_by_otg_count=&sort_by_villages_count=&sort_by_square=&sort_by_population=

13. *Соколова А.О., Ратошнюк Т.М.* Соціально-економічні наслідки децентралізаційних перетворень на сільських територіях: регіональний аспект. *Економічний форум*. 2020. № 2. С.56–66. doi: 10.36910/6775-2308-8559-2020-2-7